

Asia: VN/4330/2018

Suullisen todistelun vastaanottaminen tallenteelta. Videotallennustyöryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

YLEISTÄ

Keski-Suomen kärjäoikeus (jatkossa kärjäoikeus) kannattaa mietinnössä esitettävää uudistusta. Uudistuksen jälkeen voitaisiin nykyistä paremmin perustein puhua muutoksenhausta kärjäoikeuden tuomioon, kun hovioikeus arvioisi samaa todistelua kuin kärjäoikeus.

Nykytila ja sen arviointi on jaksossa 2 kärjäoikeuden käsityksen mukaan asianmukaisesti esitetty.

Esitetyt säädösmuutokset ovat pääosin kannatettavia.

Kärjäoikeus lausuu ehdotuksen joistakin kohdista vielä tarkemmin seuraavasti.

EHDOTUKSEN TAVOITTEET (Jakso 3)

Jaksossa 3 on tiivistetty ehdotuksen tavoitteet. Kärjäoikeuden käsityksen mukaan tavoitteisiin liittyy jonkinasteinen, jos ei ristiriita, niin ainakin keskinäinen jännite, joka edellyttää ja ansaitsee lähempää tarkastelua.

Ehdotuksen taustalla ovat ensisijaisesti muutoksenhaun tarpeet, mikä on luonnollisesti hyväksyttävä lähtökohta. Toisaalta samaan aikaan nimenomaisena tavoitteena on myös painopisteen siirtäminen entistä enemmän käräjäoikeuteen.

Ehdotuksen sivulta 52 ilmenee, että vuonna 2019 käräjäoikeuksissa toimitettiin pääkäsitteily noin 46.600 asiassa, kun vastaava luku hovioikeuksissa oli noin 2.100. Lukujen valossa painopiste siis jo on varsin tukevasti käräjäoikeuksissa. Tämä mittakaavaero pääkäsitteilyjen määrässä pitäisi kaiken aikaa sellaisenaan huomioida taustalla.

Toisaalta käräjäoikeuksien laadullisena tulostavoitteena tai toiminnan tausta-ajatuksena tulisi jatkuvasti ja ilmeisistä syistä olla se, ettei muutoksenhakua lainkaan tarvittaisi.

On toki selvää, ettei sanottuun tavoitteeseen päästä. Näistä lähtökohdista pitäisi kuitenkin seurata, ettei minkään oikeudenkäyntiuudistuksen tarkoituksena tai lopputuloksena saisi olla muutoksenhaun tarpeiden itseisarvoinen korostuminen käräjäoikeuksien toiminnassa tai voimavaratarpeissa.

Säännösten tulee sen sijaan tukea painopisteen pysymistä ja vahvistumista käräjäoikeudessa.

HENKILÖTODISTELUN TURVAAMINEN KÄRÄJÄOIKEUDESSA

Ehdotuksen sivujen 40-41 vaihteessa on todettu ehdotetun menettelyn voivan vähentää todistajiin kohdistuvaa uhkailua ja muita epäasiallisia vaikuttamispyrkimyksiä käräjäoikeuden pääkäsitteilyn jälkeen, koska lähtökohta olisi, ettei heitä kuulusteltaisi asiassa toistamiseen. Tämä lienee jokseenkin selvää.

Ehdotuksen missään kohdassa ei kuitenkaan käsitellä tämän asian kääntöpuolta: kaikinpuolisen paineen kohdistumista käräjäoikeudessa tapahtuvaan ainutkertaiseen kuulemiseen.

Oikeudenkäynnin henkilötodistelun turvaamista koskevien säännösten tulisi tämän vuoksi olla entistä tehokkaampia.

Olisikin syytä pohtia, onko oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisen moitittavuutta korostettava poistamalla kyseisestä rikoslain 15 luvun 9 § rangaistusasteikosta sakkorangaistuksen mahdollisuus.

Lisäksi olisi syytä pohtia, pitäisikö pakkokeinolain 2 luvun 5 § 1 momentin 2 a kohtaa selventää siten, että säännöksen kuultavaan vaikuttamista koskeva kohta ilman tulkintaongelmia kattaisi myös syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin, ei pelkästään esitutkintaa.

Joka tapauksessa henkilötodistelun turvaaminen kärjäoikeudessa ansaitsisi huomiota ehdotuksen pohjalta laadittavissa jatkokäsittelyasiakirjoissa.

VIDEOTALLENNUSJÄRJESTELMÄ

Kärjäoikeus pitää ensiarvoisen tärkeänä sivulla 43 esitettyä tavoitetta kehittää tallennusjärjestelmä sellaiseksi, että sen käyttäminen pääkäsittelyssä olisi mahdollisimman vaivatonta.

Eryityisesti tämä korostuu sen vuoksi, että järjestelmää esitetään otettavaksi käyttöön asteittain aloittaen riita- ja hakemusasioista, joiden pääkäsittelyissä tällä hetkellä ei pääsääntöisesti ole kärjäsihteeriä lainkaan mukana, ainakaan Keski-Suomen kärjäoikeudessa.

Järjestelmän tulisi olla niin helppokäyttöinen, että toisin kuin ehdotuksessa esitetään, myös istunnossa yksin oleva puheenjohtaja kykenisi sitä vaivatta käyttämään. Ei ole perusteltua luoda kärjäoikeuksiin järjestelyä, jossa muutoksenhaun tarpeiden vuoksi jouduttaisiin suuntaamaan sihteeriresursseja pääkäsittelyihin yksinomaan tallennusjärjestelmän teknisten ominaisuuksien vuoksi.

Tallenteiden ns. indeksoinnista lausutaan jäljempänä säännöskohtaisessa arvioinnissa.

SÄÄNNÖSKOHTAISET PERUSTELUT

Oikeudenkäymiskaari 5 luku 17 § 1 momentti ja 6 luku 2 a § 1 momentti

Käsittelyn jäsentelyä koskevat lisäykset tukevat tavoitetta oikeudenkäynnin painopisteen siirtämisestä kärjäoikeuteen.

Jäsentely johtaa todennäköisemmin laadukkaampaan lopputulokseen kuin jäsentelemättä jättäminen, mikä puolestaan on omiaan vähentämään muutoksenhakua. Se, että jäsentely samalla

palvelee muutoksenhakuvaihetta, on toissijainen, mutta tärkeä sivutuote niissä asioissa, joissa muutosta haetaan.

Tosiasiassa jäsentelyä tehdään laajemmissa asioissa runsaasti ja jopa pääsääntöisesti jo nyt, joten tältä osin lakiin tulisi kirjatuksi lähinnä vallitseva oikeustila.

Oikeudenkäymiskaari 22 luku 6 §

Käräjäoikeus ei näe ongelmia ehdotetussa säännöksessä itsessään.

Sen sijaan käräjäoikeus vastustaa käräjäoikeuksien tehtäväksi kaavailtua videotallenteiden ns. indeksointia. Säännöksestä sanottu velvollisuus ei ilmene, ja kyse onkin ns. perusteluilla säätämisestä, jota ei tulisi harjoittaa.

Ensinnäkään todistelun uudelleen vastaanottaminen tallenteelta ei sellaisenaan edellytä indeksointia.

Toisekseen todistelutarkoituksessa kuullun henkilön kertomukseen on sen luotettavuuden arvioimiseksi varsin usein tutustuttava kokonaisuutena, tai ainakin selvästi laajemmin kuin vain esimerkiksi tiettyä muutoksenhaun kohteena olevaa syytekohtaa tai muuta oikeudenkäynnin kohdetta koskevasti.

Indeksoinnin merkitys ja tarve pitäisi suhteuttaa todistelun arvioinnin luotettavuuden kannalta merkityksellisiin seikkoihin korottamatta indeksointia itseisarvoiseen asemaan.

Jos indeksointia kuitenkin katsotaan tarvittavan ja sen tekemisen katsotaan kuuluvan käräjäoikeudelle, pitää tämän ilmetä yksiselitteisesti ja -kohtaisesti laista. Selvyyden vuoksi todettakoon, että käräjäoikeus ei tässä esitetyistä syistä kuitenkaan pidä asianmukaisena säätää tätä koskevaa velvollisuutta käräjäoikeuksille.

Ensinnäkään indeksointi ei tue vaan heikentää tavoitetta oikeudenkäynnin painopisteen siirtämisestä käräjäoikeuteen. Indeksointi olisi kokonaan uusi tehtävä, joka mahdollisesti edellyttäisi lisävoimavaroja, mutta tehtäisiin ainoastaan muutoksenhakua varten.

Jotta indeksointia voitaisiin harkita käräjäoikeuksissa tehtäväksi, pitäisi tallennusjärjestelmän mahdollisimman hyvin tukea indeksoinnin tekemistä niin, että eri vaiheet voitaisiin kuulemisen kestäessä vaivatta merkitä tallenteeseen käräjäoikeuksien nykyisillä voimavaroilla ja toimintatavoilla.

Mikäli tekninen järjestelmä ei edellä mainituin tavoin tue indeksointia kuulemisen kestäessä, on selvää, ettei indeksointia pitäisi tehdä muissa kuin muutoksenhaun kohteena olevissa asioissa. Tällöinkin se olisi järkevintä tehdä vasta silloin, kun pääkäsittelyn pitäminen on jo varsin todennäköistä. Tästä seuraa, että indeksoinnin tekeminen olisi voimavarojen käyttämisen kokonaisharkinnassa järkevintä tehdä hovioikeudessa, jossa se vaatisi kulloinkin yhden virkamiehen, esimerkiksi asian tuntevan esittelijän työpanoksen ja kohdennettaisiin vain niihin asioihin, joissa sitä todella tarvitaan.

Ehdotuksen sivulla 67 todetaan indeksoinnin osoittautuneen Ruotsissa käytännössä hankalaksi, vaikka sen siellä hoitavat käräjänotaarit, joita on Ruotsissa väkilukuun suhteutettuna kaksin- ja asiamääriin suhteutettuna ilmeisesti jopa nelinkertainen määrä Suomeen verrattuna.

Edellä mainitun todistelun luotettavuuden kokonaisarvioinnin lisäksi myös käytännön kokemukset Ruotsista puoltavat siten indeksoinnista luopumista.

Indeksointi voitaisiin käräjäoikeuden käsityksen mukaan korvata tekemällä teemakohtaisia tallentamisia ja tallenteita niissä asioissa, joissa indeksointi olisi ollut tarpeen. Näin tapahtuu tosiasiasa tälläkin hetkellä, kun pitkien kuulemisten aikana joudutaan pitämään taukoja, jolloin nauhoitus katkaistaan. Hankittava videotallennusjärjestelmä tuskin jatkossakaan estää sitä, että tallenteet voivat pääsääntöisesti noudattaa teemoituksia ja olla enimmillään noin 1-1,5 tunnin pituisia. Tällöin olennaisen tiedon etsiminen ei vaadi kovin suurta työpanosta niissä tilanteissa, joissa on riittävää tutustua vain osaan henkilön käräjäoikeudessa antamasta kertomuksesta.

Oikeudenkäymiskaari 22 luku 10 §

Ehdotuksessa esitetysti tallennusjärjestelmän kustannuksiin vaikuttaa tallenteiden säilyttämisaika.

Sivulla 71 kerrotaan, että Ruotsissa tallenteiden säilyttämisaika on kuusi viikkoa asian lainvoimaiseksi tulemisesta.

Tähän nähden sivulla 89 esitetyt perustelut kuuden kuukauden säilyttämisaikasta eivät vakuuta. Edellä jo mainittiin käräjäoikeuksien vuotuisten pääkäsittelyjen volyyymi, noin 46.600 asiaa. Ehdotuksessa ei ole mainittu käräjäoikeuksien vuotuista tallennemäärää. Sen voidaan olettaa olevan huomattava. Joissakin pääkäsittelyissä henkilötodistelua ei oteta vastaan lainkaan, mutta vastaavasti niissä asioissa, joissa sitä otetaan vastaan, kuullaan usein vähintään kahta henkilöä.

Kuuden kuukauden säilytysaikaa perustellaan esimerkinomaisesti ylimääräisellä muutoksenhaualla ja laillisuusvalvonnalla. Mitään lukumäärätietoja näistä ei esitetä, mutta niiden voidaan olettaa olevan asioiden kokonaismäärään nähden mitättömiä. Lukumäärätietoa sanottujen toimenpiteiden ajoittumisesta juuri kuuden kuukauden säilytysajalle ei myöskään esitetä. Käräjäoikeudessa käsillä olevan käytännön kokemuksen valossa ylimääräinen muutoksenhaku ja laillisuusvalvonta eivät tyypillisesti ajoitu kovin lähelle käsittelyn päättymistä eivätkä siten välttämättä kuuden kuukauden sisään asian lainvoimaiseksi tulosta.

Useinkaan sanotut toimenpiteet eivät myöskään suoraan tai edes välillisesti liity seikkoihin, joihin tallenteilta olisi saatavissa vastauksia.

Ehdotuksessa vaihtoehdoksi kuuden kuukauden säilytysajalle esitetään vain lainvoimaiseksi tulon ajankohtaa pohtimatta esimerkiksi edellä sanottua Ruotsissa omaksuttua kuuden viikon säilytysaikaa, joka vähentäisi vuotuisia kustannuksia usean käräjätuomarin palkkakustannusten verran. Vaihtoehtoisesti näin säästyvät varat tulisi kohdistaa järjestelmän kehittämiseen mahdollisimman helppokäyttöiseksi.

Kuuden kuukauden säilytysaika tarkoittaa tosiasiasa melkoisen hinnan maksamista siitä, että muutamissa harvoissa ylimääräisen muutoksenhaun ja laillisuusvalvonnan tapauksissa saatavilla olisi tallenteet, joiden merkitys kyseisissä menettelyissä voi kuitenkin olla vähäinen tai olematon.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5 luku 10 b §

Esitettyyn uuteen säännökseen ei ole periaatteellista huomautettavaa. Käräjäoikeus kuitenkin kiinnittää huomion siihen, että yhteenvedon tekeminen edellyttää kirjallista vastausta, jonka antamisen laiminlyönnissä ei rikosasiassa ole käsittelyn päättymiseen liittyvää, vastaajan kannalta vahingollista uhkaa, joka riita-asioissa on.

Uhkan puuttumisen vaikutuksia tosin vähentää se, että yhteenveto on useimmiten tarpeen asioissa, joissa vastaajalla on jo haasteen tiedoksiannon aikaan avustaja tai puolustaja, tai hän tällaisen puoleen kääntyy haasteen tiedoksiannon jälkeen. Näin ollen kirjallinen vastaus useimmiten saataneen niissä asioissa, joissa yhteenvetokin on tarpeen.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 5 luku 13 §

Viimeisessä perustelukappaleessa esitetään syitä, miksi suullista valmistelua ei lisätä 3 momentin perusteisiin pidentää pääkäsittelyn pitämisen määräaika.

Ensimmäisenä syynä esitetään se, että lisäaika suullista valmistelua varten ei olisi tällöin pituudeltaan rajoitettu.

Toisekseen esitetään, että voimassa olevan 3 momentin perusteet, joilla määräaika voidaan määrätä 1 momentissa säädettyä pidemmäksi, liittyvät pääkäsittelyn yhtäjaksoisuuden turvaamiseen ja ovat siten luonteeltaan toisenlaisia kuin suullisen valmistelun toimittaminen.

Perustelut eivät täysin vakuuta.

Ensimmäiseen syyhyn voidaan esittää vastakysymys: miten ja miksi suullisen valmistelun järjestäminen poikkeaa niistä syistä, joilla voimassa olevan lain mukaan voidaan poiketa määräajasta?

Toisekseen sekä voimassa olevan että ehdotettavan uuden ROL 5 luvun 10 § mukaan suullisen valmistelun perusteena olisi pääkäsittelyn keskittämisen turvaaminen. Näin ollen suullisen valmistelun pitäminen nimenomaan ei ole luonteeltaan toisenlainen vaan samanlainen kuin ne syyt, jotka voimassa olevassa laissa oikeuttavat poikkeamaan määräajasta. Tämä koskee erityisesti 3 momentissa mainittua ROL 5 luvun 10 §:ää, jossa mainitut valmistelutoimet varsin hyvin rinnastuvat valmisteluistunnon pitämiseen.

Suullista valmistelua edellyttävät asiat ovat tyypillisesti niin laajoja, että kahden tai kolmenkin viikon aika syytteen vireilletulosta pääkäsittelyyn on usein riittämätön.

Jos suullinen valmistelu toisin kuin 3 momentissa mainitut muut valmistelutoimet sidotaan ehdotetuvin tavoin määräaikaan, on vaarana, ettei määräajasta uskalleta poiketa silloinkaan, kun siihen olisi esimerkiksi jutun laajuudesta johtuva 3 momentissa tarkoitettu ”muu tärkeä syy”. Tämä

voi johtaa joko siihen, ettei valmisteluistunnon pitämiseen haluta käyttää niukasta ajasta johtuvia vähäisiä voimavaroja lainkaan, tai tiukassa määräajassa pidettävällä suullisella valmistelulla ei saavuteta sille asetettuja tavoitteita.

Käräjäoikeus esittää ehdotuksesta poiketen, että valmisteluistunnon pitäminen lisättäisiin 3 momenttiin perusteeksi määrätä pidempi pääkäsittelyn aloittamisen määräaika.

Lausunnon ovat valmistelleet kärjätuomarit Mikko Jaatinen ja Matti Vaattovaara

Kilpelä Hannu
Keski-Suomen käräjäoikeus